

СТВАРЭННЕ СУЧАСНАГА АДУКАЦЫЙНАГА АСЯРОДДЗЯ Ў ПРАЦЭСЕ ВЫКЛАДАННЯ БЕЛАРУСКАЙ МОВЫ І ЛІТАРАТУРЫ НА ПАВЫШАНЫМ УЗРОЎНІ

Разглядаючы адукацыйнае асяроддзе як узаемадзеянне ўсіх працэсаў, нам, настаўнікам, пастаянна неабходна рабіць рэвізію сваіх рэсурсаў, метадаў і падыходаў. Варта выкарыстоўваць тое, што спрыяла б стварэнню адукацыйнага асяроддзя як сістэмнага механізма для дасягнення гарантаванага выніку пры вывучэнні беларускай мовы і літаратуры.

У сувязі з гэтым не даводзіцца гаварыць, што мы пачынаем з нуля. У кожнай навучальнай установе вырашаецца праблема стварэння сучасных адукацыйных рэсурсаў: інфармацыйных, матэрыяльна-тэхнічных, кадравых. Для павышэння якасці навучання і ўдасканалення моўных навыкаў вучняў настаўнікі выкарыстоўваюць рэсурсныя магчымасці ўрокаў беларускай мовы і літаратуры, факультатыўных заняткаў, пазакласных выхаваўчых мерапрыемстваў, а таксама ўключаюць вучняў у практычную дзейнасць праз зладжаную працу гурткоў, музея і бібліятэкі.

У стварэнні сучаснага адукацыйнага асяроддзя асаблівае роля адводзіцца прафесійнай ідэі, якая, безумоўна, павінна нарадзіцца з такіх працэсаў, як аналіз навуковых пошукаў у сучаснай педагогіцы. Значнасць навуковага рэсурсу неацэнная: гэта паказчык індывидуальнага стылю, прафесійнай смеласці, здольнасці змагацца з педагогічным кансерватызмам.

Для большасці вучняў руская мова з'яўляецца мовай, якую яны чуюць і засвойваюць з самага ранняга дзяцінства. Сапраўднае беларускамоўнае асяроддзе для іх звычайна адсутнічае. Зараз узнікла такая сітуацыя, калі родная мова не з'яўляецца мовай дзіцячага мыслення. Нашы навучэнцы сутыкаюцца са значнымі цяжкасцямі пры вывучэнні беларускай мовы і літаратуры. У сувязі з гэтым сёння істотна змяняюцца патрабаванні да ўрока роднай мовы, да яго зместу, падбору матэрыялу, метадыкі правядзення. Звязана гэта з пераарыентацыяй канчатковай мэты – зрабіць вучня не толькі спажывцом (чытачом, слухачом) мовы, але і яе актыўным носьбітам. Адною з умоў рэалізацыі дадзенай мэты з'яўляецца арганізацыя профільных груп.

Сучасны ўрок у такім класе – гэта адукацыйны прадукт творчай дзейнасці настаўніка і вучняў, дзе вялікая ўвага надаецца дасканалому веданню тэорыі, аналізу асабістых магчымасцей кожнага вучня, у якім аптымальна выкарыстоўваюцца найбольш эфектыўныя метады, прыёмы, формы і сродкі навучання. Ад майстэрства настаўніка залежыць узровень падрыхтоўкі ўрока, а значыць – стварэнне ўмоў для раскрыцця індывидуальнасці вучня, яго здольнасцей. На мой погляд, трэба адзначыць

тыя рэсурсы, якія могуць павысіць эфектыўнасць сучаснага ўрока беларускай мовы. Гэта перш за ўсё мультымедычны ўрок, афармленне кабінета беларускай мовы і літаратуры, выкарыстанне ў рабоце настаўніка актыўных форм і метадаў навучання, педагагічных тэхналогій ці іх элементаў, выкарыстанне камп'ютарнага, дэманстрацыйнага і інтэрактыўнага абсталявання.

Ствараючы сваё адукацыйнае асяроддзе, мы не павінны думаць, што любая ўстанова адукацыі – гэта нейкі “астравок дабрабыту”. Мы павінны памятаць, што школа – гэта заўсёды адкрытая сістэма, яна адкрыта для ўсіх сацыяльных працэсаў, якія адбываюцца ў грамадстве. Таму менавіта школа ў шырокім сэнсе гэтага слова павінна выпрацоўваць лінію сацыяльных паводзін нашых дзяцей. Мы павінны быць адкрытыя да любога віду супрацоўніцтва. Працуючы ў профільным класе педагагічнай накіраванасці, наладжваю сувязі з выкладчыкамі і студэнтамі ВДУ імя П.М. Машэрава. Узаемаведванне вучэбных заняткаў, сумеснае правядзенне ўрокаў, супрацоўніцтва пры напісанні навукова-даследчых прац, удзел у сумесных метадычных і адукацыйных лабараторыях дапамагаюць пашырыць межы адукацыйнай прасторы, павысіць якасць адукацыі, дапамагчы вучням у прафесійным вызначэнні.

У сувязі з арыентацыяй адукацыі на кампетэнтнасны падыход, звязаны з практыка-арыентаваным характарам адукацыйнага працэсу і нацэленасцю на фарміраванне ў вучняў асобасных, метапрадметных і прадметных кампетэнцый, арганізацыя профільнага навучання накіравана на:

- замацаванне абумоўленых базіснымі нацыянальнымі каштоўнасцямі светапоглядных устаноў і развіццё індывідуальных і сацыяльных якасцей асобы вучня; выхаванне гатоўнасці да папаўнення ведаў і прымянення іх у жыцці;

- замацаванне і ўзбагачэнне ўніверсальных вучэбных уменняў, звязаных з ужываннем ІКТ-кампетэнтнасці ў навучальнай дзейнасці, пошукам, разуменнем і апрацоўкай інфармацыі, прагназаваннем, планаваннем і кантролем уласнай дзейнасці, акумуляцыяй ведаў па розных вучэбных прадметах;

- фарміраванне цэласнага ўяўлення аб вучэбным прадмеце “Беларуская мова” і пашырэнне сістэмы моўных і маўленчых уменняў і навыкаў для падрыхтоўкі да свядомага выбару будучай прафесіі.

Развіццю прадметных і метапрадметных кампетэнцый садзейнічае разнастайнасць у падачы тэарэтычнага матэрыялу і навучанне працаваць з рознымі відамі вучэбнай інфармацыі. Моўныя звесткі прыводзяцца ў форме дэфініцый, тлумачальнага тэксту, дадатковай даведачнай інфармацыі, вучэбных тэкстаў на лінгвістычную тэму.

На ўдасканаленне метапрадметнай кампетэнцыі накіравана пастаянная работа вучняў па стварэнні ўласных тэкстаў у вуснай і пісьмовай форме: па ўзоры, на аснове прапанаваных, уласных назіранняў

над мовай, вынікі лінгвістычных даследаванняў, праца з дадатковай лінгвістычнай літаратурай, складанне тэставых заданняў па розных тэмах, падбор і стварэнне заданняў для вучняў 5–7 класаў.

Развіццё моўнай кампетэнцыі вучняў адбываецца ў напрамку пашырэння іх слоўнікавага запасу, у тым ліку за кошт лінгвістычнай і міжпрадметнай тэрміналогіі, знаёмства з творамі беларускай мастацкай літаратуры, засваення актуальнай грамадска-палітычнай, эканамічнай, інфармацыйнай лексікі, а таксама дзякуючы развіццю граматычнага ладу маўлення.

На павышаным узроўні развіццё камунікатыўнай кампетэнцыі адбываецца за кошт удакладнення і пашырэння відаў лінгвамаўленчай дзейнасці, якія рэалізуюць практыка-арыентаваны характар моўнай адукацыі: складанне плана, тэзісаў і тэкстаў, падрыхтоўка рэферата, даклада, напісанне анатацыі, рэцэнзіі, мэтанакіраваныя выпіскі, аналітычнае паведамленне на аснове самастойнага вывучэння тэксту (па плане, прапанаваным настаўнікам, а затым па ўласным плане), творчыя працы ў жанры эсэ, нарыса, апавядання.

Лінгвакультуралагічная кампетэнцыя звязана з усведамленнем вучнямі мовы як формы выражэння нацыянальнай культуры, узаемасувязі мовы і гісторыі народа, яго характару і менталітэту, валоданнем нормаў маўленняга этыкету, культурай міжнацыянальных зносін.

Вядома, што матэрыяльная і духоўная нацыянальная культура ўвасабляецца ў мове. Яшчэ В. фон Гумбальт першым звярнуў увагу на тое, што мова адлюстроўвае “дух народа”, што яна ёсць “само быццё народа”. Лінгвакультуралагічны падыход звязаны з вывучэннем мовы праз прызму нацыянальнай і сусветнай культур. У працэсе навучання настаўніку неабходна адбіраць такія моўныя факты і з’явы, у якіх выяўляюцца асаблівасці культуры і мыслення народа, падаецца інфармацыя пра традыцыі, каштоўнасці, нормы і лад яго жыцця. У сувязі з гэтым у вучняў павінны выпрацоўвацца ўменні карыстацца атрыманымі ведамі ў працэсе камунікацыі, у пэўных жыццёвых абставінах.

На ўроках беларускай мовы сталі традыцыйнымі моўныя і лексічныя хвілінкі з выкарыстаннем народных выслоўяў, а таксама такія прыёмы, як “Народная мудрасць” (дарэчнае выкарыстанне прыказак і прымавак), “Знайдзі прадмет” (па апісанні або малюнку назваць прадмет народнага побыту: калаўрот, трапю, гладыш, цэбар, магерка, намітка і г. д.), “Усмешка” (расказванне смяшынак, аўцюкоўскіх анекдотаў, небыліц), “Паэтычная хвілінка” (цытаванне ўрыўкаў з празаічных і паэтычных фальклорных і аўтарскіх твораў), “Разумовая размінка” (адгадванне загадак), “Філасофская паўза” (абмеркаванне праблемных пытанняў, разважанні аб ролі слова, мовы, нацыянальных традыцый у сучасным жыцці).

Практыкуюцца ўрокі, аб’яднаныя адной культуралагічнай тэмай. Напрыклад, масленічны тыдзень, велікодныя традыцыі, купальская

варажба, калядныя абрады, агонь у народных традыцыях, святыя крыніцы і іншыя. Прыём “Падарожжа ў мінулае” заключаецца ў выкарыстанні на ўроках беларускай мовы і літаратуры гістарычных і этнаграфічных звестак, на аснове якіх навучэнцы самі ствараюць уласныя тэксты (пераказы, сачыненні, эсэ, водгукі), што дазваляе не проста зацікавіць дзяцей незвычайнымі, унікальнымі фактамі, але і стварыць для іх спрыяльную развіццёвую прастору – абудзіць цікавасць да творчасці, навучыць адчуваць прыгажосць роднага слова, умець выкарыстоўваць веды, набытыя на ўроках гісторыі, географіі, рускай мовы і літаратуры.

Такім чынам, стварэнне сучаснага адукацыйнага асяроддзя ў працэсе выкладання беларускай мовы і літаратуры на базавым і павышаным узроўнях мае шмат агульнага. Кожны настаўнік выпрацоўвае сваю сістэму працы, своєчасова рэагуючы на змены ў адукацыі і грамадстве.

А.А. Калеснікава (Мінск)

ФАРМІРАВАННЕ ЛІНГВАКУЛЬТУРНАЙ КАМПЕТЭНЦЫІ НА АСНОВЕ ПАРЭМІЯЛАГІЧНЫХ АДЗІНАК ПРЫ ВЫВУЧЭННІ БЕЛАРУСКАЙ МОВЫ ЯК ЗАМЕЖНАЙ

Лінгвакультуралагічны аспект у выкладанні беларускай мовы як замежнай рэалізуецца праз сукупнасць прыёмаў, спосабаў і сродкаў, якія спрыяюць фарміраванню лінгвакультурнай кампетэнцыі ў замежных студэнтаў. Лінгвакультурная кампетэнцыя ўключае сістэму ведаў пра культуру, увасобленую ў нацыянальнай мове, а таксама комплекс уменняў выкарыстоўваць атрыманыя веды ў канкрэтных камунікатыўных сітуацыях. Фарміраванне лінгвакультурнай кампетэнцыі дасягаецца праз выкананне заданняў і практыкаванняў, накіраваных на вывучэнне лінгвакультурных адзінак.

У лінгвакультурных адзінках (безэквівалентная лексіка, словы-сімвалы, фразеалагізмы, парэміі, формулы маўленчага этыкету і інш.) мова адлюстроўвае, захоўвае і трансліруе культуру народа, яго гісторыю, лад жыцця, традыцыі, звычаі, мараль, асаблівасці нацыянальнага характару, сістэму каштоўнасцей.

Парэміялагічныя адзінкі вызначаюцца выразнасцю, вобразнасцю, яркасцю, багаццем мовы, глыбінёй зместу і лаканічнасцю формы, а таксама з’яўляюцца важнай крыніцай культурна значнай інфармацыі. Парэміі ўяўляюць сабой сціснутыя ў кароткія формулы практычны вопыт, жыццёвую мудрасць, сукупнасць меркаванняў, выпрацаваных народам, даюць магчымасць выявіць значныя ментальныя каштоўнасці этнасу.

Сфера выкарыстання парэміялагічных адзінак на занятках па беларускай мове як замежнай шырокая і разнастайная. Яны могуць быць